

УДК 368.2(477)

DOI 10.33244/2617-5940.1-2.2020.100-113

Жукова Ю.М. Демченко І.О.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТРАНСПОРТНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті здійснюється аналіз показників, які характеризують сучасний стан розвитку транспортного страхування в Україні, зокрема проаналізовано динаміку страхових премій та виплат за відповідними видами страхування за останні 4 роки. Досліджено основні складові даного виду страхування: автомобільне (автотранспортне), морське, авіаційне та страхування вантажів і багажу. Кожна з розглянутих складових має специфічні особливості, які вирізняють її серед інших видів майнового страхування. Виділено основні проблеми, які справляють негативний та дестабілізуючий вплив на розвиток транспортного страхування та запропоновано шляхи їх подолання.

Ключові слова: *страховий ринок, майнове страхування, транспортне страхування, автомобільне страхування, морське страхування, авіаційне страхування, страхування вантажів та багажу, проблеми транспортного страхування.*

Жукова Ю.М. Демченко И.О.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ТРАНСПОРТНОГО СТРАХОВАНИЯ В УКРАИНЕ

В статье проводится анализ показателей, характеризующих современное состояние транспортного страхования в Украине, в частности проанализирована динамика страховых премий и выплат по соответствующим видам страхования за последние 4 года. Исследованы основные составляющие данного вида страхования: автомобильное (автотранспортное), морское, авиационное и страхование грузов и багажа. Каждая из рассмотренных составляющих имеет специфические

особенности, которые выделяют ее среди других видов имущественного страхования. Выделены основные проблемы, которые оказывают негативное и дестабилизирующее влияние на развитие транспортного страхования и предложены пути их преодоления.

Ключевые слова: страховой рынок, имущественное страхование, транспортное страхование, автомобильное страхование, морское страхование, авиационное страхование, страхование грузов и багажа, проблемы транспортного страхования.

Zhukova Y.M. Demchenko I.O.

CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF TRANSPORT INSURANCE IN UKRAINE

The article analyzes the indicators that characterize the current state of development of transport insurance in Ukraine, in particular, analyzes the dynamics of insurance premiums and payments for the relevant types of insurance over the past 4 years. The main components of this type of insurance are studied: automobile (motor), sea, aviation and cargo and luggage insurance. Each of the considered components has specific features that distinguish it from other types of property insurance. The main problems that have a negative and destabilizing impact on the development of transport insurance are identified and ways to overcome them are proposed.

Keywords: insurance market, property insurance, transport insurance, car insurance, marine insurance, aviation insurance, cargo and luggage insurance, problems of transport insurance.

Постановка проблеми. Розвиток глобалізаційних процесів зумовлює посилення та урізноманітнення зв'язків між людьми, суб'єктами господарювання та країнами. Через це в сучасних умовах розгалужена транспортна мережа виступає важливим та ефективним інструментом взаємодії для світу. Завдяки існуванню налагоджених транспортних

сполучень відбувається розвиток імпорту, експорту, туризму, міграції трудових ресурсів. Використання транспортних засобів вирішує низку нагальних проблем людства, проте разом з цим породжує нові ризики для фізичних та юридичних осіб. Тому захист майнових інтересів від втрат, що пов'язані з володінням, користуванням та розпорядженням транспортними засобами є необхідністю сьогодення. Аналіз сучасного стану транспортного страхування в Україні та виділення проблем його розвитку є актуальним питанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вивченню аспектів автомобільного, морського, авіаційного й страхування вантажів та багажу приділяли увагу вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема Базилевич В. Д., Брежнєва-Єрмоленко О. В., Вовчак О. Д., Віленчук О. М., Временко Л. В., Говорушко Т. А., Золотарьова О. В., Дема Д. І., Дем'янюк І. В., Короп Є. О., Стецюк В. М., Шаталов О. В. Розгляд даної теми переліченими авторами проводився фрагментарно, тому зростає необхідність системного аналізу сучасного стану транспортного страхування в Україні та виділення проблем, що гальмують його розвиток.

Мета статті. Метою статті є аналіз сучасного стану та тенденцій ринку транспортного страхування в Україні, дослідження особливостей автомобільного, морського, авіаційного та страхування вантажів і багажу, а також виділення проблем, які гальмують ефективний розвиток даної сфери.

Виклад основного матеріалу. Транспорт є незамінним атрибутом сучасного життя, який пришвидшує вирішення низки питань. Проте використання транспортних засобів супроводжується ризиками, що формують природну необхідність мінімізувати чи уникнути їх. Одним із видів майнового страхування є транспортне, яке передбачає убезпечення наземного, авіаційного та морського транспорту від різного роду небезпек, що можуть виникнути при його експлуатації. Структура транспортного страхування представлена на рис. 1.

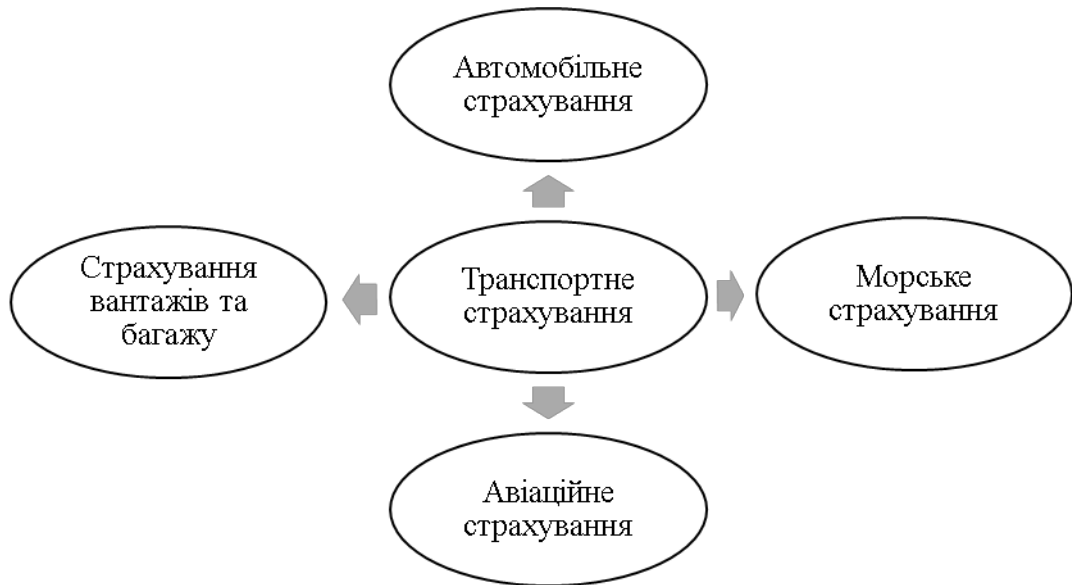

Рис. 1 Структура транспортного страхування

Джерело: побудовано автором на основі [1, с. 234].

Розглянемо рис. 1 більш детально. Розпочнемо з автомобільного (автотранспортного) страхування, яке займає провідне місце серед майнових видів страхування. Автотранспортне страхування передбачає захист майнових інтересів фізичних та юридичних осіб, пов'язаних з експлуатацією автотранспортних засобів у разі їх повної або часткової втрати, а також здоров'я, життя, працездатності водія та пасажирів при настанні страхового випадку. Таким чином, даний вид страхування передбачає забезпечення не лише транспортного засобу (страхування каско), а і вантажів (страхування карго), а також одночасне страхування (страхування каско-карго). Страховими випадками, що пов'язані з володінням, користуванням та розпорядження автомобілем є: нещасні випадки (дорожньо-транспортна пригода (ДТП), напад тварин, падіння дерев, пожежа, вибух), стихійні явища (буревій, град, повінь, землетрус, гроза та ін.), протиправні дії третіх осіб (викрадення). Автомобільне страхування є широким видом страхування (див. табл. 1), що об'єднує в собі усі галузі страхування (особисте, майнове та відповідальності) [4, с. 127-129].

Структура автомобільного страхування

Галузь страхування	Види страхування	Об'єкти страхування
Особисте	Страхування від нещасних випадків на транспорті.	Життя та здоров'я водія та пасажирів.
Майнове	КАСКО, КАРГО.	Транспортні засоби, додаткове обладнання, інші матеріальні цінності.
Страхування відповідальності	Страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів.	Цивільно-правова відповідальність власників наземних транспортних засобів.

Джерело: опрацьовано автором на основі [3].

Розглянемо детальніше страхування каско, яке передбачає страховий захист транспортного засобу від ризиків, що можуть виникнути в результаті пошкодження, повної чи часткової загибелі автомобіля або окремих його частин при настанні зазначених у страховому полісі подій. Даний вид страхування може бути повним або частковим. Головною відмінністю є кількість обставин, які передбачає договір страхування. Повне каско враховує більший перелік страхових подій, на випадок яких проводиться страхування транспортного засобу, у зв'язку з чим його вартість є вищою. Часткове каско також враховує значний перелік страхових випадків, але водій обирає їх на власний розсуд, тому даний вид страхування є більш поширеним серед власників автотранспортних засобів, а також він має більш доступну ціну. Більшість страхових компаній пропонують калькулятор каско онлайн, що дає можливість водію визначити вартість страховки заздалегідь.

Проаналізуємо дані, які характеризують сучасний стан страхування каско на прикладі ПАТ «Страхова компанія «ARX» (див. рис. 2). Компанія є невід'ємною складовою міжнародної канадської страхової групи Fairfax Financial Holdings та вже 25 років успішно провадить свою діяльність на українському страховому ринку.

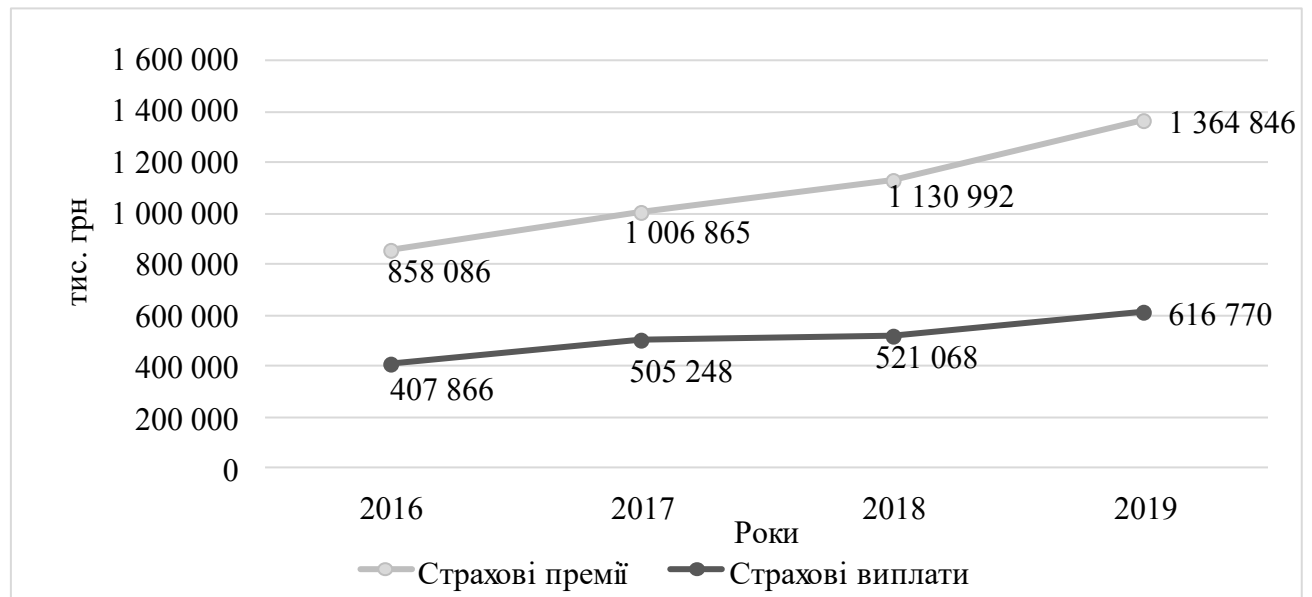

Рис. 2 Відношення страхових премій до виплат за договором КАСКО ПАТ «Страхова компанія «ARX» за період 2016 – 2019 років, тис. грн.

Джерело: побудовано автором на основі [6, 9].

Аналізуючи рис. 2, простежується стійке зростання страхових премій і відповідно страхових виплат за період 2016 – 2019 років. Така тенденція свідчить про підвищення свідомості власників автотранспортних засобів та високу довіру клієнтів до страхової компанії ARX, що є лідером на ринку за даним видом страхування за досліджуваний період за виданням популярного журналу про страхування в Україні «Фориншурер». Адже обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів (ОСЦПВ) убезпечує лише відповідальність власника автомобіля перед третіми особами, а договір КАСКО – безпосередньо сам транспортний засіб [6].

Морське страхування є одним з найбільш ризикованих видів господарської діяльності. Навіть існує думка, що саме з нього починало розвиватись страхування як нова галузь економіки. Потреба у страховому захисті морських суден та вантажів обумовлювалася високою небезпекою мореплавства та морської торгівлі (негода на морі, піратські грабунки,

хвороби, епідемії). Пошук дієвих механізмів захисту майнових інтересів пов'язаний з високою вартістю суден та вантажів, адже їх пошкодження чи загибель можуть завдати істотних збитків власнику [5].

Об'єктом морського страхування виступає майновий інтерес, що пов'язаний з торговим мореплавством, а саме: судно (каско), вантаж (карго), фрахт, прибуток очікуваний від вантажу. Страхувальниками можуть бути юридичні або фізичні особи, професійною діяльністю яких є морські перевезення. Основні види морського страхування представлені на рис. 3.

Основні види морського страхування:	страхування каско суден на термін	страхування каско суден на період будівництва	страхування військових та страхових ризиків
страхування особливих майнових інтересів	страхування ризику втрати фрахту	страхування відповідальності судовласників	страхування додаткової відповідальності
страхування контейнерів	страхування відповідальності судових агентів	страхування відповідальності судових брокерів	страхування відповідальності фрахтувальників

Рис. 3 Основні види морського страхування

Джерело: побудовано автором на основі [1, с.239-243].

Для розуміння сучасного стану морського страхування в Україні проаналізуємо динаміку зібраних страхових премій провідними компаніями: Мегаполіс, Уніка, Теком, ІНГО Україна, Країна за період 2016 - 2019 років використовуючи дані «Фориншурер» (див. табл. 2).

Аналізуючи дані табл. 2, зазначимо, що динаміка розвитку морського страхування в Україні є нестабільною. Кожна з розглянутих компаній демонструвала або різке зростання, або таке ж різке падіння обсягу страхових премій, за винятком СК «Країна». Беззаперечним лідером є

компанія «Мегаполіс», яка за досліджуваний період збільшила обсяг зібраних премій у 4 рази, гарну позицію займає і «Теком», яка збрала страхових премій втричі більше у 2019 році, порівняно з 2016 роком. Страхова компанія «Країна» демонструє нестабільну динаміку, проте за період 2016 – 2019 років її страхові премії зросли на 14,5 %. Становище «Уніка» та «ІНГО Україна» відрізняється негативною тенденцією спаду на 76,7 % та 52,3 % відповідно. Загалом морське страхування проходить період оздоровлення галузі після занепаду вітчизняної морської індустрії в 90-тих роках.

Таблиця 2

Динаміка страхових премій провідних компаній по добровільному страхуванню водного транспорту (морське каско) за 2016 - 2019 роки, тис. грн.

Страхова компанія	Роки				Темпи приросту (%)
	2016	2017	2018	2019	
Страхові премії					
Мегаполіс	1 889	2 426	6 193	7 638	304,3
Уніка	7 304	849	1 753	1 700	- 76,7
Теком	589	1 367	1 541	1 637	178,0
ІНГО Україна	3 417	3 489	1 845	1 631	- 52,3
Країна	220	160	355	252	14,5

Джерело: складено автором на основі [6].

Важливою складовою транспортного страхування є авіаційне, яке об'єднує в собі усі галузі (майнове, особисте, страхування відповідальності) та пов'язане з експлуатацією повітряного транспорту. Воно передбачає захист майнових інтересів фізичних та юридичних осіб при настанні подій, передбачених договором страхування чи законодавством.

Авіаційне страхування існує у двох формах: обов'язковій та добровільній. Обов'язковість переліку авіаційних видів страхування зумовлена міжнародними конвенціями з цивільної авіації, а також

внутрішніми нормативно-правовими актами. Уповноваженим органом з питань цивільної авіації, що реалізує державну політику та здійснює контроль у галузі авіації, є Державна авіаційна служба України (ДАСУ). ДАСУ видає ліцензії на обов'язкове авіаційне страхування цивільної авіації. Перелік компаній, які мають ліцензію, розміщений на її офіційному сайті [8].

Приватне акціонерне товариство «Страхова компанія «БУСІН» є лідером українського ринку страхування авіаційних ризиків та має ліцензію на обов'язкове авіаційне страхування цивільної авіації. Компанія пропонує повний перелік послуг з добровільного страхування цивільної авіації. Кожного року вона страхує майже двісті повітряних суден, серед постійних клієнтів провідні вітчизняні та зарубіжні авіаперевізники. На прикладі компанії «БУСІН» проаналізуємо розвиток обов'язкового авіаційного страхування цивільної авіації в Україні (див. рис. 4) [10].

Рис. 4 Динаміка страхових премій та виплат з обов'язкового авіаційного страхування страхової компанії «БУСІН» за 2016 – 2019 роки, тис. грн.

Джерело: побудовано автором на основі [6, 10].

На основі аналізу рис. 4 зазначимо, що обсяг зібраних страхових премій упродовж досліджуваного періоду зазнавав незначних коливань, що пов'язано з кон'юнктурою ринку, проте страхова компанія «БУСІН» залишалася лідером рейтингу за даним показником, що свідчить про надійність та довіру авіаперевізників. У порівнянні зі страховими преміями, виплати з обов'язкового авіаційного страхування цивільної авіації були невисокими, що пов'язано з безпекою повітряного транспорту, на відміну від наземного.

Необхідність розвитку добровільної форми авіаційного страхування пов'язана зі зростаючим попитом щодо покриття авіаційних ризиків. Добровільна форма представлена в основному страхуванням майна та відповідальності підприємств та організацій, які беруть участь у функціонуванні цивільної авіації. При укладанні добровільного договору обсяг відповідальності страховика може передбачати повну загибель або пошкодження повітряного судна.

Порядок та умови страхування авіаційних ризиків мають специфічні особливості. Авіаційне страхування пов'язане з особливими ризиками, відмінними від інших видів майна; значні розміри страхових виплат передбачають розвиток перестраховальної діяльності; авіаційне страхування перебуває у тісному зв'язку з міжнародним страховим ринком, тому регулюється не лише національним, а і міжнародним правом; необхідність розвиненої спеціалізованої інфраструктури для проведення операцій з авіаційного страхування; висока професійна підготовка фахівців, які здійснюють страхування авіаційних ризиків. Таким чином, авіаційне страхування є досить складним за своїм змістом, і його реалізація потребує від страховика зусиль та особливого підходу [5].

Останнім кроком аналізу рис. 1 є розгляд страхування вантажів та багажу:

– страхування вантажів (карго) – вид майнового страхування, що передбачає захист від збитків, пов'язаних з транспортуванням вантажу.

Даний вид страхування зумовлює захист під час перевезення (переміщення) вантажу з одного пункту до іншого на всіх етапах перевізного процесу.

– страхування багажу – вид майнового страхування, що проводиться окремо або у поєднанні зі страхуванням інших об'єктів за одним договором, зазвичай додається до договору транспортного страхування [2].

Страхування вантажів здійснюється на весь період транспортування від пункту відправлення до пункту призначення наземним, повітряним чи морським (річковим) транспортом. Об'єктом страхування виступає майновий інтерес особи, що пов'язаний з частковим пошкодженням, повною загибеллю або втратою вантажу в процесі переміщення. Страхувальником може бути вантажовідправник, вантажоодержувач, власник вантажу, вантажоперевізник тощо. Страховими ризиками є знищення, пошкодження або втрата товарного виду внаслідок стихійних лих (гроза, град, повінь), нещасних випадків (вибух. пожежа, аварія) та протиправних дій третіх осіб. Проаналізуємо сучасний стан даного виду страхування на прикладі страхової компанії «ARX» (див. рис. 5).

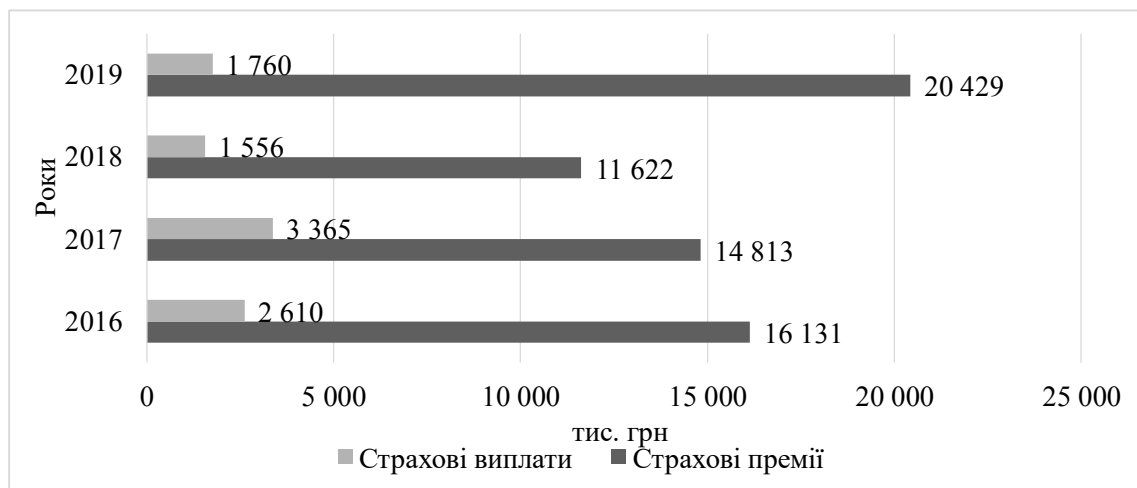

Рис. 5 Аналіз страхових премій та виплат зі страхування вантажів та багажу «Страхової компанії «ARX» за період 2016 – 2019 років, тис. грн.

Джерело: побудовано автором на основі [6, 9].

Дані, наведені на рис. 5, свідчать, що зібрані премії зі страхування вантажів та багажу за період 2016 -2019 зросли більше, ніж на 4 тис. грн, що свідчить про довіру до страхової компанії «ARX» та відповідальність вантажоперевізників. Зазначимо, що страхові виплати за досліджуваний період мали нестабільну динаміку, що пов'язано з особливостями даної галузі.

Підсумовуючи аналіз стану та тенденцій розвитку складових транспортного страхування, можна виділити, поряд з рядом позитивних, такі негативні фактори:

- економічна криза і, як наслідок, низька платоспроможність громадян;
- недосконалість законодавчого регулювання з боку держави;
- низький рівень розвитку національної страхової інфраструктури;
- низький рівень культури та освіченості населення у сфері страхування [7].

Висновки. Транспортне страхування є широким видом майнового страхування, що поєднує в собі автомобільне, морське, авіаційне та страхування вантажів і багажу. Воно виступає важливим інструментом захисту від ризиків, пов'язаних із використанням наземного, водного та повітряного транспорту. У результаті дослідження виділені фактори, що стримують розвиток даної сфери. Тому першочерговим завданням для держави та страхових компаній є їх усунення, оскільки транспортне страхування має достатній потенціал для подальшого розвитку. Для вдосконалення діючої системи страхового захисту необхідно враховувати тенденції розвитку міжнародної страхової арени, переглянути вектори подальшого розвитку, адаптовуватися до змін економіко-політичного становища України, запроваджувати міжнародний досвід, розвивати сучасні технології.

Список використаних джерел

1. Базилевич В. Д. Страхування : підручник / відп. ред. В. Д. Базилевича, Київ : Знання, 2008. 1019 с.

2. Вовчак О. Д. Страхова справа : підручник. Київ : Знання, 2011. 390 с.
3. Временко Л. В., Шаталов О. В. Сучасний стан ринку автотранспортного страхування в Україні. 2017. № 3 (43), 4 с.
4. Говорушко Т. А., Стецюк В. М. Страхування: навч. посіб. Львів : Магнолія 2006, 2014. 328 с.
5. Дема Д. І., Віленчук О. М., Дем'янюк І. В. Страхові послуги: навч. посібник / за заг. ред. Д. І. Деми, 3-тє вид. Київ : Алерта, 2017. 526 с.
6. Журнал про страхування в Україні «Фориншурер» URL: <https://forinsurer.com> (дата звернення: 20.10.2020)
7. Золотарьова О. В., Брежнєва-Єрмоленко О. В., Короп Є. О. Транспортне страхування: реалії та пріоритети розвитку в Україні. 2018. № 18, 13 с.
8. Офіційний сайт Державної авіаційної служби України URL: <https://avia.gov.ua> (дата звернення: 22.10.2020)
9. Офіційний сайт Приватного акціонерного товариства «Страхова компанія «ARX» URL: <https://arx.com.ua> (дата звернення: 20.10.2020)
10. Офіційний сайт Приватного акціонерного товариства «Страхова компанія «БУСІН» URL: <https://www.busin.com.ua/uk/> (дата звернення: 22.10.2020)

References

1. Bazylevych V. D. Insurance: a textbook / resp. ed. V. D. Bazylevych, Kyiv: Knowledge, 2008. 1019 p.
2. Vovchak O. D. Insurance business: a textbook. Kyiv: Znannia, 2011. 390 p.
3. Vremenko L. V., Shatalov O. V. The current state of the motor insurance market in Ukraine. 2017. № 3 (43), 4 p.
4. Govorushko T. A., Stetsyuk V. M. Insurance: textbook. way. Lviv: Magnolia 2006, 2014. 328 p.
5. Dema D. I., Vilenchuk O. M., Demyanyuk I. V. Insurance services: textbook. manual / for general ed. D. I. Demi, 3rd ed. Kyiv: Alerta, 2017. 526 p.
6. Magazine about insurance in Ukraine "Forinshurer" URL: <https://forinsurer.com> (access date: 20.10.2020)
7. Zolotareva O. V., Brezhneva-Yermolenko O. V., Korop E. A. Transport insurance: realities and priorities of development in Ukraine. 2018. № 18, 13 p.
8. Official website of the State Aviation Service of Ukraine URL: <https://avia.gov.ua> (access date: 22.10.2020)
9. Official site of the Private Joint-Stock Company "Insurance Company" ARX "URL: <https://arx.com.ua> (access date: 20.10.2020)

10. Official website of BUSIN Insurance Company Private Joint-Stock Company URL: <https://www.busin.com.ua/uk/> (access date: 22.10.2020)

Жукова Юлія Миколаївна (ORCID ID 0000-0001-6312-9600) – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів та економіки Київського університету імені Бориса Грінченка (м.Київ);

Демченко Ірина Олегівна (ORCID ID 0000-0001-5808-7442)– здобувач вищої освіти Київського університету імені Бориса Грінченка (м. Київ).